

УДК 37.013.159.923.32

Галина Розлуцька, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
Чілла Сікора, магістр кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
Віталій Смірнов, магістр кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
Сабіна Югас, магістр кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
ДВНЗ “Ужгородський національний університет”

МОРАЛЬНО-ДУХОВНА СКЛАДОВА ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті розкрито педагогічну доцільність реалізації морально-духовної складової у діяльності вчителя початкових класів. На підставі аналізу змісту морально-духовної складової виявлено підґрунтя – гуманістично орієнтоване мислення, здатність до самоусвідомлення, готовність до саморозвитку, бажання професійного вдосконалення. Визначено механізми формування внутрішньої регуляції вчителя початкових класів засобами духовно-морального інструментарію.

Ключові слова: вчитель початкових класів, педагогічна діяльність, морально-духовна складова.

Літ. 9.

Галина Розлуцкая, кандидат педагогических наук,
доцент кафедры общей педагогики и педагогики высшей школы
Чилла Сикора, магистр кафедры общей педагогики и педагогики высшей школы
Виталий Смирнов, магистр кафедры общей педагогики и педагогики высшей школы
Сабина Югас, магистр кафедры общей педагогики и педагогики высшей школы
ГВУЗ “Ужгородский национальный университет”

МОРАЛЬНО-ДУХОВНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ДЕЯЛЬНОСТИ УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

В статье раскрыто педагогическую целесообразность реализации морально-духовной составляющей в деятельности учителя начальных классов. На основе анализа морально-духовной составляющей определена почва – гуманистически ориентированное мышление, способность к самоосознанию, готовность к саморазвитию, желание профессионального совершенствования. Определены механизмы формирования внутренней регуляции учителя начальных классов посредством духовно-морального инструментария.

Ключевые слова: учитель начальных классов, педагогическая деятельность, морально-духовная составляющая.

Halyna Rozlutska, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the General Pedagogics and Pedagogy of Higher School Department

Chilla Sikora, Master of the General Pedagogy and Pedagogy of the Higher School Department
Vitaliy Smirnov, Master of the General Pedagogy and Pedagogy of the Higher School Department
Sabina Yuhas, Master of the General Pedagogy and Pedagogy of the Higher School Department
State Higher Educational Establishhment “Uzhhorod National University”

THE MORAL AND SPIRITUAL COMPONENT OF THE PRIMARY SCHOOL TEACHER'S ACTIVITY

The article deals with the pedagogical expediency of the implementation of the moral and spiritual component in the activity of primary school teacher. In view of the fact that the upbringing of the junior pupil, in accordance with the moral and ethical norms of society, takes place through the interpersonal interaction between the teacher and the student, it is focused on the spiritualization of the content of education and the creation of a spiritual educational environment. The expediency of involving the junior students in the development of the values of spiritual culture through the images, experiences, attitudes that arise in the process of education is determined. The mechanism of moral and spiritual formation of a student under the influence of a teacher was observed.

Based on the analysis of the content of the moral and spiritual component, the main foundations – humanistic oriented thinking, an ability to self-awareness, readiness for self-development and desire of the professional improvement were discovered. The mechanisms of the formation of internal regulation of the teacher of primary classes by the means of spiritual and moral tools are determined.

The moral and spiritual development is reflected in the solution of the main tasks: the achievement of a high culture of thinking and mental work; development of moral, aesthetic, spiritual, creative needs and interests; upbringing of moral consciousness and culture of feelings; development of the need for self-improvement through involvement into the self-education and self-training. The universal means of forming the moral and spiritual component is the cognitive component.

It is expedient that in the development of the moral and spiritual sphere of the teacher's personality is one's involvement into self-education and self-organization of own spiritual life. Teacher's participation in various forms of active civic stance, taking care of rights and freedoms of the child, behaving in accordance with the ethical code of the teacher, educating patriotism, inciting love for the Motherland and respect for other people are defined as the main criteria of moral and spiritual maturity. In addition, the teacher of elementary school is a bearer of a high culture – a source from which children inherit the cultural heritage that has accumulated humanity for many centuries.

The formation of the moral and spiritual teacher in the process of professionalization is foreseen – in preparation for pedagogical work, in pedagogical activity and development throughout life. The possibilities of pedagogical institutions in the formation of teacher's moral and pedagogical potential are determined.

Keywords: a teacher of primary school, pedagogical activity, moral and spiritual component.

Постановка проблеми. Зміна вимог до вчителя є закономірним результатом стрімкої еволюції українського суспільства. Запити держави відображені у Конституції України, законах України, Національній доктрині розвитку освіти, Державній програмі “Вчитель”, документах про міжнародну співпрацю в галузі освіти, які визначають головну роль педагога в створенні інтелектуального потенціалу нації, збереженні і примноженні національної культури. Виникає суперечність між високими вимогами суспільства і держави до вчителя та недостатньою розробленістю науково-обґрунтованих механізмів оновлення резервів ефективної педагогічної діяльності.

Аналіз досягнень з проблеми. Питання розвитку духовно-морального потенціалу педагога відображені у працях Г. Васяновича [1], О. Горвенку [2], А. Донцова [3], О. Отич [6], О. Сухомлинська [8] та ін.; психолого-педагогічні особливості професійного та особистісного вдосконалення вчителя у центрі уваги І. Зязюна, Л. Крамущенко, І. Кривонос та ін. [4]; специфіка діяльності вчителя початкових класів – Н. Котова [5], Д. Пащенко [7], Л. Сущенко [9] та ін. Аналіз праць вищенаведених науковців актуалізує питання залучення резервів особистості вчителя для підвищення ефективності педагогічного впливу на молодших учнів.

Метою статті є розкрити суть морально-духовної складової діяльності вчителя початкових класів та визначити педагогічну доцільність її використання в освітньому процесі.

Вклад основного матеріалу. Професійна діяльність вчителя характеризується високим рівнем складності, напруженості запланованих освітніх заходів і необхідністю приймати педагогічні рішення у непередбачуваних ситуаціях педагогічної взаємодії. У сучасних концепціях

освіти рефреном проходить ідея олюднення, одухотворення змісту освіти, орієнтація на морально-духовну забарвленість знань, умінь і навичок, які під впливом особистості педагога трансформуються у позитивні якості дитини. Пріоритетом педагога стає не формалізований зміст виучуваного, а ті образи, переживання, ставлення до навколишньої дійсності та історії, які виникають у дітей у процесі освіти. Залучення підростаючого покоління до освоєння духовних цінностей народної культури слугує дієвим способом його духовного розвитку.

Учитель реалізує можливі резерви духовності для розкриття позитивних задатків дитини, створює навколо дитини освітнє середовище, використовуючи особисті установки. Під впливом середовища виникає механізм морально-духовного розвитку учня від почуття до самовдосконалення через усвідомлення невідповідності, знання, наміри, особистий вибір та діяльність. Єдність ціннісних явищ, системно-структурного зв'язку між ними та ціннісну ієрархію охоплює духовна аксіосфера виховного середовища, що реалізується в об'єктивному бутті духовних цінностей, свідомості, духовній творчій діяльності щодо освоєння та створення духовних цінностей. Аксіосфера сучасного виховання охоплює ціннісні уявлення, оцінки, відношення, та інші прояви ціннісної гуманістичної педагогічної свідомості. Ґрунтуючись на спільних гуманістичних засадах, ці елементи набувають різної специфіки у різноманітних контекстах виховання [6].

За твердженням Д. Пащенко життєтворче освітнє середовище молодшого школяра характеризується повагою педагога до особистості дитини, довірі до неї, прийнятті її особистих цілей, запитів, інтересів та прагнень; врахуванням її вікових особливостей; побудові навчально-виховного процесу таким чином, щоб

створити умови взаєморозуміння, співробітництва між усіма членами педагогічного процесу й виховати морально-духовну культуру взаємин, які б забезпечували виховання гуманної особистості: доброзичливої, милосердної, толерантної, з розвинутих почуттям власної гідності й поваги до гідності інших людей. У низці чинників вирішальним на його думку є підготовка вчителів початкових класів до здійснення цієї місії, адже, без належної готовності вчителя будь-які інші сприятливі чинники і умови не зможуть проявити в повній мірі свій потенційний ефект [6, 14].

Ідея професійної підготовки, зорієнтованої на особистість вчителя розроблена колективом науковців під керівництвом І. Зязюна. Ними запропоновано модель формування педагогічної майстерності, як засобу продуктивної діяльності, що формується через готовність вчителя до самовдосконалення й саморозвитку. На думку І. Зязюна, Л. Крамушенка, І. Кривоноса та ін. на початковому етапі професіоналізації необхідно усвідомити, що особистість вчителя є головним інструментом його успішної педагогічної діяльності, а вироблення комплексу властивостей самоорганізації високого рівня професіоналізму на рефлексивній основі забезпечить ефективність праці [4, 5 – 7].

Розвиток морально-духовної складової вчителя початкової школи передбачає такі напрями: зміцнення духовного потенціалу, формування життєвого та педагогічного оптимізму, гуманістичного світобачення, життєрадісності. Важливою інтегральною якістю педагога є його висока моральність, що ґрунтується на національній самосвідомості, духовному потенціалі та гуманних загальнолюдських якостях (бути, насамперед, людиною, а вже потім – професіоналом) [7, 20].

На якісно новий рівень професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи орієнтує у своїх дослідженнях Н. Котова, зауважуючи, що під час здобуття педагогічної освіти потрібно створити умови для формування у майбутніх вчителів такої системи ціннісних орієнтацій, яка стимулюватиме їх соціальну активність, крім належної фахової підготовки сприятиме розвитку особистості вчителя [5, 24].

Формування духовних цінностей розглядається у поєднанні з виробленням професійно значущих умінь і навичок, методичної грамотності, виховання інтересу до педагогічної професії не на якомусь окремо взятому відрізку професійного становлення, упродовж усього життя. Разом з тим, аналіз наукових джерел свідчить, що жоден навчальний заклад у системі педагогічної освіти

не має таких потужних можливостей впливу на процес самовдосконалення вчителів, як система післядипломної освіти. Тому, цілі післядипломної педагогічної освіти мають бути органічно пов'язані із професійними та особистими цілями вчителя. Інтеграція цілей суб'єктів педагогічного процесу в системі післядипломної педагогічної освіти утворює нову якість професійно-особистісного зростання вчителя початкових класів [8, 16].

Підвищує зацікавлення духовно-моральним компонентом педагогічної діяльності демократизація суспільного життя, яка пов'язана із соціальним розкріпаченням особистості та вимагає моральної автономності поведінки і життєдіяльності. Визначаючи соціальну сутність морально-духовного розвитку особистості вчителя початкових класів в сучасних умовах А. Донцов вказує на два аспекти формування духовності. По-перше – у процесі виховання, освіти, впливу масової інформації, науки, культури, літератури і мистецтва. По-друге – духовне життя у всіх суспільних процесах у вигляді теорій, концепцій, поглядів і думок в їхній реалізації через соціально-перетворюючу діяльність суспільства.

Доцільним у розвитку морально-духовної сфери особистості вчителя є його залучення до самовиховання і самоорганізації власного духовного життя. Якщо система освіти покликана формувати інтелектуальну еліту суспільства, то вона повинна сформувати і його духовно-творчу еліту, яка б сприяла примноженню національних духовних скарбниць і розширенню духовної сфери всього суспільства. Залучення вчителя до різноманітних форм прояву суспільної свідомості можна вважати одним з основних критеріїв його морально-духовної зрілості.

Морально-духовний розвиток особистості вчителя окреслюється вирішенням наступних завдань: досягнення високої культури мислення і розумової праці; розвиток морально-естетичних, духовно-творчих потреб та інтересів; виховання моральної свідомості та культури почуттів; розвиток потреби у самовдосконаленні через залучення до самоосвіти та самовиховання. Важливим є створення умов вільного доступу вчителя до надбань національної і світової культури, до різних видів соціально-культурної, наукової і художньо-творчої діяльності [3, 150–153].

Універсальним засобом формування морально-духовної складової є виховання когнітивного компоненту духовності. Розум людини можна вважати наймогутнішим чинником засвоєння особистістю моральних норм як найвищих соціальних і соціально-культурних цінностей.

Розглядаючи проблему духовності в контексті розвитку педагогічних засад вільного відкритого виховання, О.В. Сухомлинська вказує на те, серед розроблених світовою спільнотою підходів до когнітивного компоненту духовності важливим є суто виховні, коли освіту, навчання розглядати як носіїв ідеалів і норм вільного відкритого критичного мислення, що протистоять догматизму, сліпій вірі, авторитаризму, автоматизму [8].

Інтеріоризація моральних цінностей на особистому рівні допомагає вчителю більш поглиблено розуміти сутність та походження моральних норм і цінностей, їх функціональну відповідність суспільній моралі. Мораль здійснює регуляцію поведінки вчителя при взаємодії нормативних (закони, положення, методичні рекомендації, тощо) та ненормативних форм і засобів (імідж вчителя, педагогічна етика, ідеал та ін.), які сприяють підвищенню ефективності педагогічної діяльності [2, 68].

Моральні норми взаємодіють із іншими духовними феноменами, які регулюють поведінку вчителя за допомогою певного інструментарію, а саме: моральних ідеалів, моральних норм, моральних принципів, моральних цінностей, громадської думки, морального авторитету, традицій, заповідей, звичок, правил [1, 6 – 18].

Таким чином, педагогічна доцільність діяльності вчителя початкових класів визначається раціональним використанням його духовно-морального потенціалу, який формується на кожному етапі особистісного розвитку педагога та у процесі професійного становлення і зростання упродовж усього життя. Моральна складова у діяльності вчителя як соціально детермінований процес утворення внутрішніх регулятивних механізмів, спрямовує його на досягнення індивідуально орієнтованих і суспільно значущих цілей, визначає діяльність та поведінку. На підґрунті духовного розвитку формується комплекс власних морально значущих завдань, які стоять перед ним на конкретному етапі життєдіяльності.

Перспективними напрямками подальших досліджень вважаємо проблеми впливу професійної діяльності вчителя на деформації в його особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васянович Г.П. Педагогічна етика. Навчально-методичний посібник. / Г.П. Васянович. Львів: Вид-во "норма", 2005. – 346 с.

2. Горovenko O.A. Формування особистісно-професійного іміджу вчителя загальноосвітнього навчального закладу засобами самопрезентації:

дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Горovenko Оксана Анатоліївна. – Переяслав-Хмельницький, 2013. – 174 с.

3. Донцов А.В. Моральна культура вчителя / А.В. Донцов: Монографія. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2008. – 240 с.

4. Зязюн І. А., Крамущенко Л.В., Кривonos І. Ф. Педагогічна майстерність: Підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривonos та ін.; За заг ред. І.А. Зязюна. – 2-ге вид., допов. і перераб. – К.: Вища шк., 2004. – 422 с.

5. Котова Н. Специфіка педагогічної діяльності майбутнього вчителя початкової школи / Надія Котова // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи, 2015. – Випуск 53. – С. 21 – 26.

6. Отич О.М. Педагогічний контекст духовності / Олена Миколаївна Отич // Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей: зб. Матеріалів XI Міжнар. педагогічно-мистецьких читань пам'яті проф. О.І. Рудницької. – Вип. 5(9). – Чернівці: Зелена Буковина, 2014. – С. 40 – 46.

7. Пащенко Д.І. Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до гуманістичного виховання учнів: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Пащенко Дмитро Іванович. – Київ, 2006. – 424 с.

8. Сухомлинська О. В. Що таке духовність сьогодні? // Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах / Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей і учнівської молоді: Зб. наук. праць. – Київ: Педагогічна думка, 2000. – Кн. 1. – С. 7–10.

9. Сущенко Л.О. Стимулювання професійного самовдосконалення вчителів початкових класів у системі післядипломної освіти: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Сущенко Лариса Олександрівна. – Вінниця, 2008. – 189 с.

REFERENCES

1. Vasyanovich, G.P. (2005). *Pedahohichna etyka* [Pedagogical Ethics]. Educational and methodical manual. Lviv: "Norma" Publ., 346 p. [in Ukrainian].

2. Gorovenko, O.A. (2013). *Formuvannia osobystisno-profesiinoho imidzhu vchytelia zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu zasobamy samoprezentatsii* [Formation of personal and professional image of a teacher of a comprehensive educational institution by means of self-presentation]. *Candidate's thesis*. Pereyaslav-Khmelnytsky. 174 p. [in Ukrainian].

3. Dontsov, A.V. (2008). *Moralna kultura vchytelia* [Moral culture of a teacher]. KhNU named after V. N. Karazin, 240 p. [in Ukrainian].

4. Zyzun, I.A., Kramuschenko, L.V. & Krivonos, I.F. et al., (2004). *Pedahohichna maisiernist* [Pedagogical skills]. Textbook, 2 Edition. Kyiv, 422 p. [in Ukrainian].

5. Kotova, N. (2015). *Spetsyfika pedahohichnoi diialnosti maibutnoho vchytelia pochatkovoї shkoly* [Specificity of pedagogical activity of the future teacher of elementary school]. *Psychological-pedagogical problems of rural school*, vol. 53, pp. 21 – 26. [in Ukrainian].

6. Otich, O.M. (2014). *Pedahohichnyi kontekst dukhovnosti* [Pedagogical context of spirituality]. *Pedagogical skill as a system of professional and artistic competencies: a collection of materials of the XI International Pedagogical and Artistic Readings in the memory of Professor O.I. Rudnitskaya*. Vol. 5 (9). Chernivtsi. pp. 40 – 46. [in Ukrainian].

7. Paschenko, D.I. (2006). Formuvannya hotovnosti maibutnix uchyteliv pochatkovykh klasiv do humanistychnoho vykhovannia uchniv [Formation of readiness of future primary school teachers for humanistic education of students]. *Doctor's thesis*. Kyiv, 424 p. [in Ukrainian].

8. Sukhomlinskaya, O.V. (2000). *Shcho take dukhovnist sohodni?* [What is spirituality today?]. Moral and spiritual development of personality in modern conditions. Theoretical and methodological problems of education of children and pupils: Collection of scientific works. Kyiv, pp. 7–10. [in Ukrainian].

9. Sushchenko, L.O. (2008). Stymuliuvannia profesiinoho samovdoskonalennia vchyteliv pochatkovykh klasiv u systemi pislidyplomnoi osvity [Stimulating the professional self-improvement of primary school teachers in the post-graduate education system]. *Candidate's thesis*. Vinnytsia. 189 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 03.11.2017

УДК 378.14

Наталія Гаврилук, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української та іноземних мов
Вінницького національного аграрного університету

СИСТЕМА ВИЩОЇ ОСВІТИ США: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

У статті розглянуто окремі теоретико-методологічні аспекти системи вищої освіти США. Проведено аналіз теоретичних праць зарубіжних та вітчизняних науковців. Визначено підходи, що становлять методологічне підґрунтя системи вищої освіти США та України (діалектичний, гуманістичний, системний, технологічний, аксіологічний). Описано сучасні підходи до управління освітою США. Здійснено класифікацію американських вищих навчальних закладів. Акцентовано увагу на індивідуальному підході до навчання студентів.

Ключові слова: вища освіта США, мета вищої освіти, методологічний підхід, управління освітою, індивідуальний підхід.

Лит. II.

Наталія Гаврилук, кандидат педагогических наук, доцент кафедры украинского и иностранных языков
Винницкого национального аграрного университета

СИСТЕМА ВИЩЕГО ОБРАЗОВАНИЯ США: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ

В статье рассмотрены отдельные теоретико-методологические аспекты системы высшего образования США. Проведен анализ теоретических трудов зарубежных и отечественных ученых. Определены подходы, составляющие методологическое основание системы высшего образования США и Украины (диалектический, гуманистический, системный, технологический, аксиологический). Описаны современные подходы к управлению образованием США. Осуществлена классификация американских высших учебных заведений. Акцентировано внимание на индивидуальном подходе к обучению студентов.

Ключевые слова: высшее образование США, цель высшего образования, методологический подход, управление образованием, индивидуальный подход.

Nataliya Havrylyuk, Ph.D.(Pedagogy), Associate Professor of the Ukrainian and Foreign Languages Department
Vinnytsya National Agrarian University

THE HIGHER EDUCATION SYSTEM OF THE USA: THE THEORETICAL-METHODOLOGICAL ASPECTS

The article deals with individual theoretical and methodological aspects of the higher education system of the USA. The analyses of the theoretical works of foreign and domestic scientists are carried out. The approaches that make up the methodological basis of the system of higher education of the USA and Ukraine (dialectical, humanistic, systemic, technological and axiological) are determined. The modern approaches to the USA education management are described. The classification of American higher education institutions are carried out. It is stated that most scholars regard the American higher education as rather diverse. The state constantly puts the task of making the USA higher education as affordable as the secondary one.

The emphasis is done on individual approach to the student's learning.